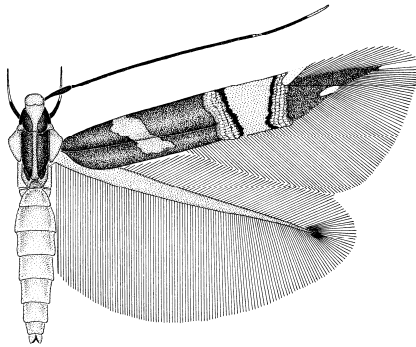

FRANJE

Jaargang 21 (41)

februari 2018

ISSN: 1388-4409

**Mededelingen uit de Secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Franje 21 (41) – februari 2018

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt twee maal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Maurice Jansen.

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758 (privé), 06-46318831 (werk); e-mail: m.g.m.jansen@nvwa.nl (werk); mgmjansen@gmail.com (privé)

Bestuur sectie Snellen:

E-mail: snellen@nev.nl

voorzitter: Tymo Muus, Hogewal 137, 8331 WP Steenwijk 06-20358505.

secretaris:

penningmeester: Remco Vos, Minstreelpad 79, 3766 BS Soest

lid: Violet Middelman, Minstreelpad 79, 3766 BS Soest. Tel: 06-11268833

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Siep Sinnema, Sparjeburd 29, 8409 CK Hemrik, tel: 0516-471222; e-mail: s.g.sinnema@online.nl

secretaris: Maja de Keijzer, Cornelis de Wittstraat 36^e, 3311 GD, Dordrecht, tel: 078-6137704; e-mail: boos@xs4all.nl

penningmeester: Henk Stuurman, Het Dolomiet 15, 8255 BR Swifterbant; e-mail: henkstuurman@ziggo.nl

lid: Piet van Son, Molenstraat 52, 5051 LH Goirle, tel: 013-5343042; e-mail: pjaw.vanson@home.nl

lid: Maurice Franssen, Van Lidth de Jeudelaan 3, 6703 JA Wageningen; tel. 0317-422940; e-mail: fransseq@xs4all.nl

Lidmaatschap voor leden van Snellen: € 9,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op banknummer (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest. Dit onder vermelding van ‘Contributie Snellen’ en het jaartal.

Foreign members can pay their yearly subscription of € 9,00 at the international banking account number (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest (BIC code INGBNL2A).

Lidmaatschap voor leden van Ter Haar: € 12,- per jaar,

IBAN-nummer: NL 36 INGB 0004 3165 51 t.n.v. sectie Ter Haar, Swifterbant.

Website NEV: www.nev.nl

Website Snellen: www.sectiesnellen.nl

Website Ter Haar: www.sectieterhaar.com

INHOUD

Tymo Muus: Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 14 oktober 2017	4
Ruben Meert: Nachtvlienderen met hamer en beitel: met andere ogen naar vlinders kijken.....	8
Gerrit Tuinstra: Interessante vangsten	11
Charles Naves: Jan Elfrink, een markante man op 102-jarige leeftijd overleden.....	14
Hans Huisman: Over enkele Belgische en Nederlandse tortriciden uit 2017	15
Hans Groenewoud: Verslag bijeenkomst sectie Ter Haar op 4 november 2017 te Schoonrewoerd.....	22
Joke Stuurman: Het Snellen/Ter Haarweekend in België in de Hoge Venen	26
Marcel Prick: Bijzondere soorten in 2016 en 2017 in Zuid-Limburg	26
Gerrit Tuinstra: Interessante vangsten van macro-nachtvinders uit 2017.....	28
Maurice Franssen: Indrukken van het vlinderjaar 2017.....	30
Programma volgende bijeenkomst sectie Snellen	32
Programma volgende bijeenkomst sectie Ter Haar	34

Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 14 oktober 2017 te Amersfoort

Tymo Muus

Er zijn 24 aanwezigen: Jurriën van Deijk, Guus Dekkers, Koen van Dijken, Theo Garrevoet, Bert Groothedde, Ico Hoogendoorn, Hans Huisman, Maurice Jansen, Klaas Kaag, Trees Kaizer, Ruben Meert, Violet Middelman, Tymo Muus, Grace Nijland, Willem Oosterhof, Miranda van Rijn, Chris Snyers, Gerrit Tuinstra, Zoë Verstraelen, Remco Vos, Wolfgang Wittland, Paul van Wonderen, Steve Wullaert en Jaap Zwier.

Huishoudelijk deel

1. Opening en bespreking verslag voorjaar 2017

De voorzitter blikt terug op een warm jaar en benoemt enkele opmerkelijke gebeurtenissen in de faunistiek van de micro's: er valt op te merken dat de microvlinder fauna volop in beweging is. De buxusmot wordt tegenwoordig met honderden exemplaren – soms in één val – waargenomen; in het tijdschrift Entomologische Berichten zijn dit jaar drie nieuwe soorten gemeld – maar wellicht komen daar dit jaar nog soorten bij. Het bestuur creëert elke keer een leestafel, waar ook de nieuwe "E.B." ligt. We moedigen ieder aan om meer te schrijven over spectaculaire vondsten. Maar dat kan natuurlijk ook in het vertrouwde Franje. We kijken als bestuur met tevredenheid terug op de weekendexcursie in België en verheugd kunnen we dadelijk ook weer mededelen dat er nieuwe leden bij zijn gekomen.

Snellen bevindt zich in een moeilijk transitiefase. Net als de moedervereniging, de NEV, worstelen we met ons imago. Een term als 'sectie', bijvoorbeeld, is nogal gedateerd: de sectie Everts noemt zich tegenwoordig 'studiegroep'(...). Begrippen als cilia, cornuti en pterophoriden worden minder vaak genoemd: we zijn in een fase aanbeland waarbij bijeenkomsten ook bijdragen aan een beter begrip voor de volstreekte nieuwkomers. Praatjes zijn lang niet meer faunistisch maar daarentegen activerender: steeds vaker horen we dat leden zich uitgedaagd voelen. Een goed teken.

Net als de NEV maakt Snellen vorderingen om een nieuw publiek aan te spreken, activerender te zijn – zoals de lezing van Ruben Meert tijdens deze bijeenkomst - en bovenal om mogelijke drempels te verlagen om de afname van onze trouwe professionals aan te kunnen blijven vullen. In de hoop dat Snellen over een aantal jaar veel nieuwe professionals zal kennen. Professionals, of specialisten, zijn nou eenmaal nodig voor het aanmoedigen van beginners, het serieuze waarneem- en valideerwerk, de deelname aan internationaal kennisverkeer, en ga zo maar door. Snellen is een uitstekend platform voor zij die hier aan deel willen nemen.

Het verslag van Franje wordt hierna behandeld. Bert Groothedde merkt op, dat zijn naam ten onrechte ontbreekt in de lijst met aanwezigen. Hierna wordt het verslag goedgekeurd.

2. Bestuursmededelingen intern

Ledenbestand

We verwelkomen een groot aantal nieuwe leden: Aad Geeve, Henri Jansen, André Nagelhout, Wim Gerritsen, Jasper de Vries, Peter Eikenboom; ook vier Belgische nieuwe leden: Eef Thoen, Jurgen Dewolf, Ruben Meert en Wouter Mertens. Tot onze spijt is René Marcelis in juni overleden. René was medewerker bij de gemeente Castricum en algemeen geïnteresseerd in vlinders. We betreuren ook de afmelding van Hugo van der Wolf. Hugo is altijd een vaste bezoeker geweest bij Snellen en was op vele wijzen behulpzaam. Hij had een grote rol in de beginjaren van Snellen en onvergetelijk is zijn dienstbaarheid met betrekking tot de determinatie van de coleophoriden, de kokermotten. Wereldwijd heeft hij veel werk verzet en het vraagt veel om de wetenschap in al zijn facetten te dienen. Voor Hugo is de tijd aangebroken om 'recreatief' te blijven genieten van de vlinders. We willen Hugo heel graag bedanken voor zijn inzet: bedankt!

Ledenlijsten

Er zijn enkele ledenlijsten meegebracht zodat ieder elkaar kan bereiken. Indien gegevens veranderd zijn, denk ook aan de interesses of specialisaties, gelieve dit door te geven aan het bestuur. Belangstellenden voor deze lijsten kunnen zich wenden tot: snellen@nev.nl

Vacature: secretaris gezocht!

Het drietal bestuursleden is nog altijd op zoek naar versterking voor een klein deel van de taken want het bestuur zoekt nog naar een secretaris: iedere belangstellende mag zich melden.

Impressie weekendexcursie te België in de Hoge Venen 2017

Met een dertigtal deelnemers werd 23-25 juni het gebied in en rondom de Hoge Venen geïnventariseerd. De verblijfplaats was Oviat in een royale accommodatie. Tymo geeft een presentatie met sfeerplaatjes over het weekend en bedankt de Belgen voor de ondersteuning. Interessante ontdekkingen waren de nieuwe soorten voor België: *Antispilina ludwigi* M. Hering, *Hellinsia osteodactylus* (Zeller) en *Pharmacis fusconebulosa* (DeGeer), de gemarmerde wortelboorder. Er wordt verder een lijst met zo'n veertig andere spectaculaire soorten getoond. De nachten waren met betrekking tot de soortaantallen spectaculair. De Belgische groep ving op 23.vi. 309 soorten met 13 lichtvallen in de Vallée de la Holzwarche (Rocherath), Tymo had de volgende avond 256 soorten op het laken en in de lichtval aan de zuidzijde van de Hoge Venen. Het gaat dan om macro's en micro's. Het is niet eenvoudig om dergelijke resultaten in Nederland te evenaren. Een uitgebreid verslag volgt.

De sectie Ter Haar verzorgt de excursie voor het komende jaar. Men tracht de excursie aan te sluiten aan het programma van de te organiseren 5000-Soortendag in de Hollandse Duinen. Samen met Dunea en Staatsbosbeheer is EIS bezig een programma te maken. Dit gaat plaatsvinden in het nieuwe Nationale Park Hollandse Duinen (Hoek van Holland t/m Noordwijk). Op 25-27 mei komt er een groot inventarisatieweekend. Naast enkele grote activiteiten probeert men ook veel kleine activiteiten in het gebied te organiseren om zo het Nationaal Park en de fauna een jaar lang in het nieuws te houden. Nadere info volgt.

Franje 21 (41) – februari 2018

Het bestuur van Ter Haar heeft een handleiding voor diegenen die een excursie willen organiseren, aldus Sandra Lamberts in een e-mail aan het bestuur. In de toekomst is het wellicht interessant om ons te buigen over gebieden waar nog niet eerder een excursie heeft plaatsgevonden. Een greep uit de opties: de Utrechtse plassen, de omgeving van de Peel, de Sallandse Heuvelrug en het Friese Merengebied.

Kleine studiedagen

Aan het begin van het jaar vond er een studiedag over bladrollers (Tortricidae) door Frans Groenen plaats. De groep van de Gracillariidae, stelt- en vouwmotten, had de aandacht op 18 september. Met een klein gezelschap zijn foto's en opgezette vlinders nader bekeken en werd opgemerkt dat de *Parornix*-soorten (zebramotten) toch goed te determineren zijn als men kijkt naar verse vlinders en daarbij aandacht heeft voor de voorvleugelfranje. Zo heeft *Parornix betulae* (Stainton), de berkenzebramot, een mooie witte vleugelpunt. De *Phyllonorycter*-soorten (vouwmotten) konden worden gedetermineerd aan de hand van de determinatieleutel van Naturalis (<http://identify.naturalis.nl/lithocolletinae>) maar dat was nog niet altijd eenvoudig. Door de soorten ruwweg in grotere groepen op te delen, zoals kopbehaving (zwart, oranje, meerkleurig), kleur van de antennen (met of zonder wit uiteinde) en tekening (metallic, haakjes, bandjes, spikkels) is het al sneller mogelijk om soorten uit te sluiten. Guus Dekkers had een foto meegebracht van *Phyllonorycter kuhlweiniella* (Zeller), de gezaagde eikenvouwmot, een soort die onder meer te herkennen is aan een zwarte streep in de franje nabij de voorvleugelapex.

Verslag determinatiedag

De determinatiedag werd op 18 maart georganiseerd in samenwerking met Naturalis (**figuur 1**). In de tijdelijke huisvesting van Naturalis stonden binoculaires, een grote stapel literatuur en ongedetermineerd materiaal uit Nederland en Europa klaar. De dag werd gestart met een kleine lezing over de kenmerken van alle microfamilies. Guus Dekkers had enkele foto's meegebracht uit zijn speerpuntgebied 'De Zoom' te Brabant en Sandra Lamberts toonde een groot aantal ongedetermineerde micro's uit Peru, waarbij een aantal micro's tot op familie konden worden gedetermineerd. Oscar Franken had diverse micro's uit Mauritanië en daar zaten diverse herkenbare dieren bij: *Syncopacma polychromella* (Rebel) is daar één van. Henk Gremmer had enkele micro's meegebracht uit Spanje, waar hij regelmatig verblijft. Davy De Groote had een groot aantal dieren verzameld in België. Iedereen heeft bijgedragen aan de identificatie van een groot aantal micro's. Het werd een buitengewoon gezellige en constructieve middag. Dank aan onze collega's van Naturalis: Pasquale Ciliberti en Luc Willems!

Verslag cursus prepareren

Met een klein aantal mensen werd, na een korte inleiding, een begin gemaakt met het prepareren van diverse vlinders in Steenwijk. Al het materiaal, inclusief enkele dozen met geprepareerde vlinders, stond klaar. Jurriën van Deijk had al enkele vlinders meegebracht voor controle, onder meer het duo *Acleris ferrugana* en *A. notana*. Tijdens zo'n activiteit wordt wederom duidelijk wat het belang is van een vlindercollectie zodra dieren erg op elkaar lijken. Een meegebrachte *Pammene giganteana* (de Peyerimhoff), grote dwergbladroller, kon zo onmiddellijk worden herkend aan de tweekleurige ondervleugel. Na de

Franje 21 (41) – februari 2018

lunch werd er ijverig doorgewerkt om enkele vlinders zo goed mogelijk op te spannen. Een mooie gelegenheid om elkaars werkwijze af te kijken.

In het late najaar volgt nog een laatste studiedag over de grasminerende Elachistidae.

Data voor 2018

De bijeenkomsten voor het komende jaar zijn 7 april en 3 november. De sectie kan gratis gebruik maken van het huidige onderkomen als er sprake is van een tegenprestatie. Violet en Remco hebben de Nationale Nachtvliinder Nacht dit jaar georganiseerd bij het Groene Huis en dit leverde zo'n 90 soorten vlinders op. Er waren ongeveer dertig aanwezigen.

3. Bestuursmededelingen extern

Bladmijnenexcursie op 21 oktober

Het sectiebestuur is voornemens meer activiteiten te ontplooiën om beginners te betrekken met de wat serieuze materie en om hen in contact te brengen met specialisten. Natuurlijk zijn er tegenwoordig via digitale wegen veel hulpmiddelen te bereiken; niks is echter zo leerzaam als activiteiten in het vrije veld. Ben van As heeft ook dit jaar weer een excursie georganiseerd met als beginpunt het Engelse Werk te Zwolle. Ben heeft een buitengewoon beknopte en waardevolle beginnershandleiding geschreven, belangstellenden kunnen zich melden bij Ben.

Manuscripten verspreiding micro's

In aanloop naar een bespreking van de Nederlandse en Belgische micro's (zie 'In aanloop naar een micro veldgids' in de vorige Franje), is een overzicht samengesteld waarin de verspreidingsgegevens van de soorten is weergegeven. Tijdens de studiedagen was en is het de intentie om de 'complete' teksten per soortgroep te toetsen aan de hand van meegebracht materiaal en ervaringen. De werkwijze is hetzelfde als bij de totstandkoming van de Veldgids Nachtvlinders: belangstellenden ontvangen het overzicht en krijgen de kans kanttekeningen te plaatsen bij het manuscript. Het manuscript is op papier of digitaal te ontvangen: tmuus@hotmail.com. Teksten worden per 200-250 soorten toegezonden.

De website van Jacques Wolschrijn

In maart heeft de voorzitter contact gehad met een familielid van Jacques. Er is een website ontwikkeld waarmee hij zijn waarnemingen en bijzondere vondsten kan delen met oude bekenden en mogelijk geïnteresseerden. Alleen al in 2016 zag Jacques 809 soorten. Er is een gastenboek waar ieder een bericht kan nalaten. Jacques is nog erg actief in zijn tuin en heeft het bestuur laten weten niet meer in staat te zijn bijeenkomsten bij te kunnen wonen. Het is een aanrader de website te bezoeken: <https://vliinderwolschrijn.jimdo.com>

Nachtvlinders determineren met een mobiele app

De afgelopen maanden is er gewerkt aan een applicatie voor mobieltjes waarmee dieren op naam kunnen worden gebracht. Dergelijke apps zijn er al voor de determinatie van bladeren. In september is deze app dan ook verschenen en de reacties zijn positief. Men kan de app ObsIdentify via de Google Store downloaden en de app werkt op Android. Deze determineertool werkt al voor de dag- en nachtvlinders, tevens een groot aantal micro's. De werkwijze is als volgt: na de installatie is men in staat foto's te nemen met de mobiele camera, waarna de app een oordeel geeft en mogelijke matches op uiterlijk laat

zien. Algoritmes worden vergeleken met eerder goedgekeurde waarnemingen uit zowel Waarneming.nl en de Belgische variant Waarnemingen.be. Zodra de uitslag niet overduidelijk is (er is geen volledige overeenkomst) dan dient men zelf kritisch verder te kijken. Successen: het wordt nog uitnodigender om mensen in contact te brengen met (nacht)vinders en micro's en het levert veel nieuwe waarnemingen op. Het kan ook kinderen enthousiast maken voor de insectendiversiteit. Minpunt: houden we de mensen nog wel kritisch als veel determineerwerk al voor hen wordt gedaan? De discussie zal in de komende jaren ongetwijfeld op blijven laaien nu de animo voor taxonomie, biologie en specialisaties toch duidelijk aan het afnemen is.

LepiLED

In Nota Lepidopterologica is een artikel geschreven door Gunnar Brehm waarin een nieuwe innovatie wordt geïntroduceerd: een vlinderlamp op LED basis:

Brehm G 2017. A new LED lamp for the collection of nocturnal Lepidoptera and a spectral comparison of light-trapping lamps. Nota Lepidopterologica 40: 87-108.

De resultaten zijn overwegend positief maar de prijs ligt nog behoorlijk hoog, onder meer omdat het een gat in de markt is, het handmatig en kleinschalig gemaakt wordt en bovendien zijn de LED lampjes ook aan de dure kant. De lamp is voor € 395 te bestellen en er is een korting van 10% zodra vlinderaars bereid zijn materiaal te verzamelen uit de families van de beervlinders en spanners; bij voorkeur uit de nieuwe wereld (bijv. Zuid- en Noord-Amerika).

Naar aanleiding van dit nieuws deelt Theo Garvoet enkele ervaringen met betrekking tot vlinderlampen in een presentatie die hij eerder gaf bij de zuiderburen. De focus legde hij op het deel om de efficiëntie van (de tot nog toe nog steeds meest gebruikte) kwikdamplampen te verhogen. Met een eenvoudige ingreep zoals het toevoegen van een condensator kan het stroomverbruik van een kwikdamplamp gehalveerd worden. Dit laat toe om een generator veel langer te laten draaien met één benzinetank of om dubbel zoveel kwikdamplampen aan te sluiten aan de generator zonder deze te overbelasten. Na verzoeken van meerdere personen zal Theo hierover binnen niet te lange tijd een kort artikel publiceren in Phegea.

Update checklist Microlepidoptera.nl

Het zal u opgevallen zijn dat de website Microlepidoptera.nl sinds kort ook bereikbaar is onder het webadres www.microvlinders.nl. Beide domeinnamen zijn actief en wellicht biedt dit meer gemak. Tevens is de soortenlijst bijgewerkt met actuele namen van de nepticuliden en er zijn tal van soorten toegevoegd die de laatste maanden als nieuw zijn verschenen in ons land. Eén hiervan is *Anarsia lineatella* Zeller, perzikscheutboorder, die onlangs gesplitst is in twee soorten: *A. innoxia* Gregersen & Karsholt is de algemeenste van de twee. Meer informatie over de herkenning is te vinden in een nieuwsbericht op de website. Jurriën heeft hiervoor ook de ontbrekende kaartjes meegeleverd, in sommige gevallen is het nog even geduld hebben tot men de data heeft ingeleverd en de meest recente stippen zullen verschijnen. Niet alle soorten zijn (nog) naar zorgvuldigheid in Franje of Entomologische Berichten gepubliceerd. Er wordt nog altijd gewerkt aan het verbeteren en herzien van (verouderde) teksten. In juli zijn er vele oude foto's vervangen

en nieuwe foto's toegevoegd, ook van soorten die nog niet eerder voorzien waren van beeldmateriaal.

Uitgelezen

Onlangs zijn twee nieuwe boeken verschenen, ze liggen ter inzage. Het boekje *Micro Moth Field Tips* van Ben Smart (verschenen in juni) betreft een handige wegwijzer in het thuisbrengen van diverse rupsen en vraatsporen van micro's die voorkomen op de Britse eilanden. Nagekomen: er zijn een aantal exemplaren van *Micro Moth Field Tips* besteld die tijdens de volgende bijeenkomst meegebracht zullen worden. Uiteraard is er ook nu weer korting voor onze leden.

Smart B 2017. *Micro-Moth Field Tips: A Guide to Finding the Early Stages in Lancashire and Cheshire* 1-216. Lancashire & Cheshire Fauna Society ISBN-13: 9781999731205

In juli is het nieuwste deel verschenen van de serie *Microlepidoptera of Europe*:

Arnscheid WR & Weidlich M 2017. *Microlepidoptera of Europe Volume 8: Psychidae*. 1-423, 46 platen Brill, ISBN-13: 9789004339576.

Tymo heeft een verzoek gestuurd voor diegenen die belangstellend waren en exemplaren meegebracht.

Snellen Quiz

Een aantal algemene bladrollers determineren lukt bij de meeste mensen nog wel, maar het wordt toch wel een heel gepuzzel als een fragment van het dier wordt getoond! Een moment om jezelf scherp te houden. Onze winnaar Gerrit Tuinstra was echter vlijmscherp.

Nachtvlinders met hamer en beitel: met andere ogen naar vlinders kijken

Ruben Meert

Vlinders kan je op vele manieren inventariseren. Naast gewone veldwaarnemingen worden ook allerhande loktechnieken toegepast zoals lichtvallen, feromonen en smeer. Hierbij spelen seizoenen, tijdstip van de dag en het weer een belangrijke rol. Er is evenzeer een flinke portie geluk mee gemoeid. Bovendien laat niet elke vlinder zich even makkelijk lokken. Heel wat nachtvlinders komen slechts sporadisch naar lichtvallen. Feromonen zijn niet voor elke soort beschikbaar. In dat geval kan doelgericht zoeken naar andere ontwikkelingsstadia de hiaten in onze kennis helpen opvullen.

De voordelen van het zoeken naar eitjes, rupsen en poppen zijn:

- pre-adulte stadia zijn een langere periode aanwezig dan het imago;
- inventariseren van pre-adulte stadia is minder weersafhankelijk;
- pre-adulte stadia zijn vaak gebonden aan één of enkele plantensoort(en) en dus gericht te zoeken in het veld.

Tegenwoordig wordt al vrij intensief gekeken naar bladmineerders. Het gaat in dit geval om rupsen die in bladeren leven en daarbij een herkenbaar vraatspoor achterlaten. Maar er is nog zoveel meer: ook in bloemen, knoppen, vruchten, zaden, wortels, stengels, twijgen, schors en paddenstoelen zijn rupsen aan te treffen. Dankzij dergelijke speuracties werden

Franje 21 (41) – februari 2018

de laatste jaren al verschillende soorten herontdekt in België of in bepaalde gebieden opnieuw vastgesteld, zelfs op plaatsen die in het verleden werden platgelopen door entomologen. Met een vlindernetje komt u er helaas niet meer. Voor dit werk zijn een snoeischaar, beetel en hamer onontbeerlijk.

Hieronder zetten we u op weg met een zevental nachtvlinders die als rups of pop te vinden zijn in het winterhalfjaar en de lente. Een waarschuwing: dit werk is verslavend!

1. *Adaina microdactyla* (Hübner) - dwergvedermot

Kleine gaatjes in de knopen op uitgebloeide stengels van koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*) verraden de aanwezigheid van de rupsen binnenin (fig. 10, plaat 1). Deze soort is overal algemeen en is gemakkelijk te vinden.

2. *Spuleria flavicaput* (Haworth) - geelkopmot

De rupsen van deze soort boren in eenjarige twijgen van meidoornstruiken (*Crataegus*) op een zonnige standplaats (fig. 11, plaat 2). Deze twijgen bevinden zich vaak in de top van de struik of op het einde van dikke zijtakken. De rupsen voorzien vóór de winter reeds een langwerpige uitkruipgat in de twijg, op zo'n 2 à 3 cm van de basis. De pop bevindt zich onderin een centrale gang. Vermoedelijk veel algemener dan gedacht.

3. *Endothenia nigricostana* (Haworth) - donkere kuifbladroller

De groenachtige rupsen leven 's winters in de wortelstok van bosandoorn (*Stachys sylvatica*) (fig. 9, plaat 1). Bruine, korrelige uitwerpselen in een bloeistengel duiden op een bezette plant. Om uit te kweken moet je 's winters de hele plant uitgraven. Het is eenvoudiger te wachten tot de lente, wanneer de rupsen de verdroogde stengel weer inkruipen om te verpoppen. Uitkijken dus naar droge stengels op groeiplaatsen van bosandoorn. Deze soort komt op veel meer plaatsen voor dan gedacht.

4. *Sesia bembeciformis* (Hübner) - gekraagde wespvlinder

Rupsen van gekraagde wespvlinder leven bij voorkeur in boswilg (*Salix caprea*) en andere breedbladige wilgen. Het ronde uitkruipgat bevindt zich doorgaans aan de voet van de stam (fig. 8, plaat 1). De gang waarin de rups en pop zaten, loopt vanaf het gat opwaarts in het hout van de boom en is soms wel meer dan 10 cm lang. Bij de hoornaarvlinder, die slechts zeer zelden op wilg voorkomt, loopt de gang neerwaarts vanaf het gat de wortels in. Om zeker te zijn van de determinatie, is het dus het best met hamer en beetel de gang bloot te leggen. Voorzichtig, want bij een vers gat kan de gang nog bewoond zijn. Makkelijker is het om de stronken van vers afgezaagde boswilgen op gangen te controleren.

5. *Cochylidia rupicola* (Curtis) - veelkleurige bladroller

Vanaf augustus voedt de rups zich met de bloemen en zaden van koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*). Wanneer deze volgroeid is, vanaf eind september, zoekt ze een oude en holle stengelstomp of afgebroken stengel van vorig jaar op om in een hibernaculum te overwinteren dat met frass en knaagsel bedekt is (fig. 12, plaat 2). De verpopping vindt plaats in mei-juni. De rups heeft een lichtbruine kop en het lichaam is gelig met een roze tint op de rug. Er zijn nog andere rupsen die op dezelfde plaats kunnen overwinteren, maar die zien er anders uit. Opkweken kan door in de winter en lente oude

stengelstompen te verzamelen. Deze soort komt verspreid voor in Nederland en kan dus overal opduiken.

6. *Tinagma balteolella* (Fischer von Röslerstamm) - witvleklepelmot en *Tinagma ocnerosomella* (Stainton) - dwerglepelmot

Twee vlinders in één klap die beide gebonden zijn aan slangenkruid (*Echium vulgare*)! Het gaat om zeldzame soorten, die echter door gericht te zoeken op heel wat nieuwe locaties in België werden ontdekt. De rups van *T. balteolella* overwintert in samengesponnen droge bloempjes van slangenkruid (*Echium vulgare*) (fig. 13, plaat 2), die daardoor niet afvallen (terwijl de andere bloempjes en zaden sneller loslaten). De kleine, gele rups bevindt zich centraal in het spinsel in een witte cocon. Rupsen van *T. ocnerosomella* daarentegen bevinden zich in een cocon in de droge stengel en zijn herkenbaar aan het gekromde haakje aan het achterlijf (loep!) (fig. 14, plaat 2). Het lokaliseren van deze kleine rupsjes is een moeilijke opdracht en vereist een fijne motoriek. Wie het zich graag makkelijk maakt en geduldig is, kan 's winters gewoon enkele droge bloeistengels van slangenkruid verzamelen en in de lente kijken of er vlinders tevoorschijn komen. Dat kan door de stengels in een hoge vaas in vochtig wit zand te plaatsen en af te dekken met een nylonkous of wat muggengaas.

Veel succes!

Nuttige websites

www.bladmineerders.nl (Nederlandse bladmineerders)

www.bladmineerders.be (Belgische bladmineerders)

www.lepiforum.de (Duitse site met overzicht van alle Europese Lepidoptera)

www.ukmoths.org.uk (Britse site met veel fotomateriaal)

www.vermandel.com (Entomologie-speciaalzaak met o.a. kweekbenodigdheden)

Faunistische mededelingen

Interessante vangsten

Koen van Dijken. - Koen toont enkele interessante vondsten uit Groningen en omstreken.

Gerrit Tuinstra

Tijdens de faunistische mededelingen laat ik een aantal interessante vangsten en waarnemingen van micro's uit het afgelopen seizoen zien, aan de hand van foto's in een powerpointpresentatie.

De eerste soort die getoond wordt is *Micropterix aureatella* (Scopoli), gebande oermot. Op 15.v. werden drie exemplaren gevangen in het boscomplex bij Beetsterzwaag. In het gebied groeit op de bosbodem zeer veel rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*). Blauwe bosbes (*V. myrtillus*) is hier veel zeldzamer en persoonlijk ken ik slechts een paar hele kleine groeiplekken van deze soort. Opvallend was wel dat de exemplaren van *M. aureatella* juist op een van deze groeiplekken aanwezig waren. De vlinders vlogen 's ochtends rond 11.00 uur boven de bosbesplanten en gingen hier ook op zitten.

Franje 21 (41) – februari 2018

De volgende dia toont een exemplaar van *Lampronia fuscata* (Tengström), berkengalmot, een soort die nieuw was voor het Lauwersmeergebied en op 16.v.2017 op licht werd gevangen. Elders in Nederland wordt *L. fuscata* maar weinig waargenomen.

Op 29.viii.2015 werd een exemplaar van *Tuta absoluta* (Meyrick), tomatenmineermot, waargenomen in het Lauwersmeergebied. De definitieve determinatie van dat exemplaar vond plaats aan de hand van een door Leo Bot gemaakt genitaalpreparaat. Op 31.vii.2017 van het afgelopen seizoen werd opnieuw een exemplaar gevangen op licht. Ook hiervan werd ter bevestiging een genitaalpreparaat gemaakt. Blijkbaar kan de soort zich (en/of alleen bij zachte winters) in de vrije natuur (dus buiten kassen) handhaven.

Op 17.vi. werden nabij Ureterp zo'n 15 exemplaren van de fraaie vedermot *Oxyptilus chrysodactyla* (Denis & Schiffermüller), de havikskruidvedermot, waargenomen in een schrale wegberm met veel havikskruid (*Hieracium* spec.). Een foto van een imago (fig. 4) wordt getoond en het op microlepidoptera.nl getoonde verspreidingskaartje met een wolk van stippen in het grensgebied van de drie noordelijke provincies. Daarnaast worden een aantal foto's van de vindplaats getoond en de door rupsen samengesponnen bladeren van de hier groeiende havikskruid. In voorgaande jaren heb ik de soort vaker gevonden en niet zelden ook in aantal. De vlinders zijn gemakkelijk uit de vegetatie op te jagen en uit te kweken door simpelweg de samengesponnen bladeren te verzamelen.

Een andere vedermot die getoond wordt is *Platyptilia isodactylus* (Zeller), kruiskruidvedermot. Deze soort was in het Lauwersmeergebied nog niet waargenomen, hoewel een belangrijke voedselplant, jacobskruiskruid (*Jacobaea vulgaris*), ruim voorhanden is! In 2017 werden op 2.vi. en 31.vii. in totaal drie exemplaren opgejaagd uit de vegetatie in wegbermen.

Nieuw voor de provincie Friesland is *Agrotera nemoralis* (Scopoli), haagbeukmot (fig. 7.). Een enkel exemplaar van deze prachtige forse micro werd op licht gevangen op de Schaopedobbe nabij Elsloo, in het zuidoosten van de provincie. De soort lijkt zich de laatste jaren uit te breiden en komt op diverse plekken in de provincie Flevoland voor. Ik ben benieuwd of de soort zich de komende jaren in Friesland vaker laat zien.

Nieuw voor het Lauwersmeergebied was ook de bladroller *Epinotia fraternana* (Haworth), gezoneerde oogbladroller (fig. 5) een soort die ik kende van gebieden in het zuidoosten van Friesland, in bosgebieden met veel naaldhout. Op 22.v.2017 werd één exemplaar opgejaagd uit een aantal sparren nabij het dorp Lauwersoog en op 2.vi.2017 werd een exemplaar op licht gevangen, eveneens te Lauwersoog.

Ook een soort die afhankelijk is van naaldbomen is de in Nederland zeer zeldzame *Cydia indivisa* (Danilevsky), sparspiegelmot (fig. 6.). Een exemplaar werd op 11.vi.2017 in de avond vlak voor een forse onweersbui opgejaagd en gevangen in een voormalige kerstbomen-plantage, met oude fijnsparren (*Picea abies*). Ter bevestiging van de determinatie werd van het vrouwtje een genitaalpreparaat gemaakt.

Nog een *Cydia*-soort, gevangen op licht, op 27.v.2017 in het Fochteloërveen, is *C. servillana* (Duponchel), wilgenspiegelmot. Uit Nederland zijn slechts een zeer beperkt aantal waarnemingen van deze kleine bladroller bekend. Het gevangen exemplaar was

Franje 21 (41) – februari 2018

behoorlijk afgevlagen maar toch als *C. servillana* herkenbaar. Voor de zekerheid is van het mannetje een genitaalpreparaat gemaakt. De soort leeft als rups in de twijgen van wilgen (*Salix spec.*).

Elders in Nederland is *Adoxophyes orana* (Fischer v. Röslerstamm), vruchtbladroller, geen zeldzaamheid, maar in het noorden wordt de soort maar weinig gezien. Op 8.vi.2017 werd het eerste exemplaar voor Lauwersoog op licht gevangen.

Ook nieuw voor Lauwersoog was de bladroller *Acleris kochiella* (Goeze), iepenbladroller. De vlinder werd niet als imago vastgesteld, maar als rups. De rupsen spinnen twee iepenbladeren aan elkaar vast. Ze leven tussen de bladeren van iep (*Ulmus sp.*) en veroorzaken een kenmerkend vraatpatroon in de bladeren.

Nieuw voor het Lauwersmeergebied werd op lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) de mijnen van *Stigmella magdalanae* (Klimesch), de grijze lijsterbesmineermot, gevonden, op 4.viii.

Nieuw voor de provincie was dit jaar de nog maar kort uit Nederland bekende *Caloptilia fidella* (hopsteltmot). Op 4.x.2017 vond ik een mijn en een bladrol op hop (*Humulus lupulus*), veroorzaakt door de rups nabij Oldeberkoop. Dit was niet de eerste waarneming van de soort in Friesland, want in juli en augustus werd deze al als imago en rups vastgesteld door George Sinnema. Hij registreerde zijn waarnemingen met prachtige foto's op waarneming.nl.

Bij Landschapsbeheer Friesland werken we aan een project waarbij we kijken naar de invloed van kunstlicht op de bewoning van kasten door vleermuizen. Bij de controles van de vleermuiskasten in september en oktober werden op verschillende plaatsen de overwinterende imago's van *Mompha jurassicella* (Frey), wilgenroosjesboorder, in de kasten waargenomen. Soms zaten er meerdere exemplaren in een kast!

Op 9.x.20178 werden in het Lauwersmeergebied op Canadese populier (*Populus x canadensis*) de mijnen van de vrij weinig waargenomen *Phyllonorycter connexella* (Zeller), gouden populierenvouwmot, waargenomen. De soort was nog niet eerder in het Lauwersmeergebied waargenomen. Herkenning van de soort aan de hand van de cremasters van de poppen is vrij eenvoudig.

De laatste soort die getoond wordt is een andere *Phyllonorycter*-soort, namelijk *P. comparella* (Duponchel), de abeelvouwmot. Van deze soort werden mijnen met poppen gevonden nabij Bergum op 11.x.2017. Op dezelfde dag werden *Phyllonorycter*-mijnen gevonden op Canadese populier (*Populus x canadensis*) nabij Drachten. Mijnen op deze plant, zonder vouw in de epidermis, zouden volgens de website bladmineerders.nl zijn van *P. populifoliella* (Treitschke), grijze populierenvouwmot. Echter na bestudering van de cremasters van de hier gevonden poppen bleek het ook hier te gaan om *P. comparella*. Op basis van deze vondst is de tabel op de website bladmineerders.nl aangepast!

Rectificatie

Leucoptera spartifoliella (Hübner), de bremsneeuwmot; in het artikel van Remco Vos in Franje 20: 48 staat dat deze soort in 1850 door Pieter Snellen in Amersfoort gezien is. Het jaartal is echter niet exact bekend, wel is bekend dat deze voor 1865 gezien is, zeer

waarschijnlijk tussen 1850 - 1865. De bron van deze waarneming is De Graaf & Snellen, 1866. Bouwstoffen voor eene Fauna van Nederland 3: 398.

Jan Elfrink, een markante man, op 102-jarige leeftijd overleden

Charles Naves

Op 1 mei 2017 is op 102-jarige leeftijd Jan Elfrink overleden na een noodlottige val. Hij stond met zijn foto in de Gelderlander van 21 april 2015 nadat hij zijn honderdste verjaardag had gevierd (fig. 3). Ik ontmoette Jan voor het eerst in 1983 op een hobbytentoonstelling te Drempt, alwaar ik met een vlindercollectie stond. Van het een kwam het ander en ik heb daarna eigenlijk tot zijn dood wel contact met hem gehouden.

Alhoewel Jan geen lid was van de Entomologische Vereniging had hij wel regelmatig contact met o.a. "meester" Scholten, zoals Jan hem altijd noemde en Barend Lempke. Jan heeft in zijn beginperiode voornamelijk te Babberich verzameld. In de catalogus van Lempke wordt zijn naam met regelmaat vermeld. Ook bezocht hij regelmatig de "Montferlandse" heuvels, het tegenwoordige Bergherbos, maar ook de Zumppe bij Doetinchem was een geliefkoosde plek. De meeste zomervakanties gingen naar het Zwitserse Susch, van hier heeft hij een geweldige collectie dagvlinders verkregen.

Jan heeft zich voornamelijk met de macro's beziggehouden want meester Scholten raadde het af om micro's te verzamelen, een kennis van hem was hierdoor blind geworden. Toch vermeldenswaard is dat hij een scherpe blik had op het kleine spul. Achteraf blijkt dat hij de vedermot *Capperia britannodactylus* (Greson) als eerste nieuw voor ons land heeft gevangen en wel twee exemplaren op 13.vi.1978 te Idink, een boscomplex bij Silvolde. De determinatie is verricht door Cees Gielis en de vlinders staan in de collectie Naves.

Aangezien Jan eigenlijk meubelmaker was maakte hij de "kastjes" zoals hij de vlinderdozen noemde zelf en helaas zo dat er geen insectenspelden in passen. Hij prikte de vlinders altijd aan gewone dikke spelden omdat hij de aanschaf van insectenspelden te duur vond. Ook plaatste hij de "kastjes" op de kop in zijn zelfgemaakte ladenkast zo kon hij op de glasplaten zien of er ergens vraat aan de vlinders plaatsvond.

Jan was een bijzonder humoristisch persoon die meesterlijke verhalen kon vertellen. Zo ging hij in de oorlogsjaren samen met zijn broer Theo 's avonds op vlinderjacht tot over de grens. Ze werden geregeld staande gehouden door de commiezen, maar met een goede babbel en op vertoon van enkele vlinders waren ze later bekend als die Schmetterlingjäger aus Holland.

Op een mooie voorjaarsdag kwam er een grote slee met twee welgestelde echtparen het terrein van kasteel Babberich, waar Jan toen een woning had en werkte, oprijden. De twee heren droegen vlindernetten bij zich en Jan vroeg ze: „Op zoek naar de oranje berkenspanner? Dan zijn jullie hier helemaal verkeerd, dan moeten jullie daar naar toe”. Hoe kon die man op klompen en in blauwe overal dat nou weten? De dames die nog in de auto zaten grinniken na het horen van dit verhaal.

Op een mooie avond in de herfst besloten Jan en zijn broer Theo te gaan smeren in de hoop om *Ammoconia caecimacula* (Denis & Schiffermüller), de nazomeruil, te vangen. Ze smeerden een aantal bomen gelegen langs een sloot in en ja hoor ze hadden geluk; *A. caecimacula* kon opgesloten worden in een jampot. Maar op de terugweg vertelden ze zich in het aantal ingesmeerde bomen en ze belandden beide in de sloot waarin ook de pot met *A. caecimacula* verdween. De volgende dag terug naar de plek des onheils en wat hadden ze een geluk; ze vonden de pot met de vlinder droog en wel terug.

Alhoewel Jan zelf geen publicaties heeft gemaakt hebben zijn waarnemingen toch een grote bijdrage geleverd omtrent de vlinderfaunistiek in Achterhoek en Liemers. Zijn collectie heeft Jan voor zijn verhuizing naar een verzorgingscomplex aan mij geschonken. De meeste nachtvlinders zijn overgegaan naar Naturalis.

Jan het was me een groot genoegen met je op te mogen trekken.

Over enkele Belgische en Nederlandse tortriciden uit 2017

Hans Huisman

Van de in 2017 gevangen tortriciden wil ik er enkele laten zien, mede vanwege enkele diagnostische problemen.

Op de zomerexcursie van Ter Haar en Snellen in de Hautes Fagnes liet Tymo ons –Maja, Carel, Maurice en ik- 's avonds 24 juni in Baraque Michel een bladroller zien die hij net gevangen had. Hij dacht dat het *Pelochrista mollitana* (Zeller) was, nieuw voor de Belgische fauna. Wij hadden de avond tevoren ook al zoiets gezien en vingen die nacht nog enkele exemplaren en hebben zijn mening overgenomen, zij het met enige aarzeling over onze dieren. Thuis gekomen bleek bij snel nakijken dat de vlindertjes inderdaad opvallend leken op *P. mollitana*'s die ik uit Zuid-Frankrijk had. Later had ik de gelegenheid om de zaak op genitaal na te kijken en toen bleek dat het toch om een andere soort ging, tenminste bij mijn exemplaren, namelijk *Epiblema hepaticana* (Treitschke), de gemarmerde kruiskruidzadelmot, een dier van schaduwkruid (*Senecio nemoralis*) en geen onbekende uit België en ook Zuid-Limburg. Gewapend met deze kennis heb ik de kleine series van beide soorten nog eens nader bekeken en ja, die van *E. hepaticana* is gemiddeld wel wat donkerder van kleur dan die van *P. mollitana*, maar bij de lichtere exemplaren is het verschil tussen de twee soorten minimaal. Het verschil in het genitaal is echter levensgroot, tenminste bij de mannetjes.

Op 4.ix.2017 ving ik in Wezep op licht een bladrollertje, dat ik niet goed thuis kon brengen. Het deed me vaag denken aan *Cydia medicaginis* (Kuznetsov). Uit het genitaalpreparaat bleek dat het een wijfje van *Cydia microgrammana* (Guenée), de stalkruidmot, was. Deze soort stond vroeger in het genus *Collicularia*, maar is nu verplaatst naar *Cydia*, dicht in de buurt van *C. medicaginis*. De rups leeft op stalkruid (*Ononis*). De vlinder is in ons land, zover ik weet, vooral een dier uit de duinen; daarom had ik er in eerste instantie niet aan gedacht. Ik ken enkele incidentele vangsten in de duinen van Zeeland en Zuid-Holland. Mogelijk komt het dier in de Noord-Hollandse

duinen wat meer voor. In Kuchlein & Donner (1992) worden enkele vindplaatsen uit Zuid-Limburg en de Lijmers gemeld.

Diverse soorten uit de genera *Cydia* en *Pammene* worden maar incidenteel gevangen. Wat Wezep betreft is de beste vangtijd de tweede helft van mei. Veel micro's waren het afgelopen jaar slecht vertegenwoordigd, maar juist de genoemde genera vormden een gelukkige uitzondering. Met name op 17.v. en in de decade erna heb ik opvallend goed gevangen: twaalf exemplaren van *Cydia strobilella* (Linnaeus), één ex. *C. coniferana* (Saxesen), vijf exx. *Pammene obscurana*-achtige dieren, drie exx. *Pammene germmana* (Hübner) en ook één ex. *Epinotia granitana* (Herrich-Schäffer).

In de *obscurana*-groep zaten afwijkende dieren en daarom heb ik preparaten gemaakt. Er zaten inderdaad een echt mannetje en wijfje van *Pammene obscurana* (Stephens) bij. Een volgend preparaat leverde een verrassing op. Het was helemaal geen *Pammene*, maar *Epinotia rubiginosana* (Herrich-Schäffer), een oudgediende in Wezep. Toen ik het dier nader bekeek moest ik toegeven dat ik fout zat: ik zou de soort kunnen hebben herkend. Het vierde dier heb ik nauwkeurig met de vorige vergeleken en ik kwam er niet uit. Het was ook een *rubiginosana*. Ik had nooit gedacht dat je *P. obscurana* en *E. rubiginosana* met elkaar zou kunnen verwarren. Heel misschien hadden enkele bruinachtige schubben in het buitenste derde deel van de voorvleugel me in de goede richting kunnen helpen.

Het vijfde en meest afwijkende exemplaar uit de groep, kleiner, smalvleugeliger en iets vager getekend dan de *P. obscurana*'s, heeft de meeste problemen gegeven. In het preparaat, een mannetje, was de valve smaller dan bij *P. obscurana*, maar de breedte van de valven worden helaas in de diverse boeken nogal verschillend aangegeven. In het begin heb ik nogal in de richting van *P. agnotana* Rebel gedacht, tot ik ontdekte dat een van de valven in de sacculus drie stevige stekels had. Dat beperkte de zoektocht tot drie soorten: *Pammene argyrana* (Hübner), *P. gallicolana* Lienig & Zeller en *P. ignorata* Kuznetsov. Deze drie lijken in uiterlijk en wat genitaal betreft behoorlijk op elkaar. Voor de determinatie heb ik gebruik gemaakt van de determinatietabel in Kuznetsov (1989), overigens met een flink stuk twijfel over de consistentie van de kenmerken die gebruikt worden. Zowel via de tabel op uiterlijke kenmerken als via de mannelijke genitalen kom ik uit op *Pammene ignorata* Kuznetsov, de lindedwergbladroller. De website Microlepidoptera.nl geeft minstens tien stippen in streken voornamelijk verspreid over het oostelijk deel van het land waaronder Zuid-Limburg, Noord-Brabant, rond Wageningen en in Friesland. Vanwege de gelijkenis met verwante soorten was de identificatie niet eenvoudig en daarom zal de toekomst moeten uitwijzen of deze opgaven juist zijn. De rups leeft volgens Razowski (2001) mogelijk op iep (*Ulmus*) en linde (*Tilia*).

Literatuur

Kuchlein JH 1993. De Kleine vlinders, handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera: 1-715. Pudoc.

Kuznetsov VI 1989. 21. Family Tortricidae (Olethreutidae, Cochylidae) – Tortricid Moths: 279-956. In: Medvedev GS (ed.) Keys to the Insects of the European Part of the USSR, Vol IV Lepidoptera Part I: 1-991 Brill.

Razowski J 2001. Die Tortriciden Mitteleuropas 1-319. Slamka.

Fig. 1. Linksboven: Impressie van de determinatiedag over microvlinders op 18 maart 2017 in Naturalis Leiden.

Fig. 2. Boven: Demonstratie en aansluitend practicum 'micro rupsen zoeken' door Ruben Meert tijdens de Snellen-bijeenkomst van 14 oktober 2017.

Fig. 3. Links: Wijlen Jan Elfrink tijdens zijn honderdste verjaardag. Bron: De Gelderlander van 21 april 2015.

Fig. 4: Linksboven: *Oxyptilus chrysodactyla*; Fig. 5. Rechtsboven: *Cydia indivisa*; Fig. 6. Linksonder: *Epinotia fraternana*; Fig. 7. Rechtsonder: *Agrotera nemoralis*. Foto's: Gerrit Tuinstra

Plaat 1
Fig. 8. Boven: uitkruipgaten van *Sesia bembeciformis* op wilg;
Fig 9. Midden: *Endothenia nigricostana* op bosandoorn;
Fig. 10. Onder: uitkruipgaten van *Adaina microdactyla* op koninginnenkruid.

Foto's: Ruben Meert.

Plaat 2:

Fig. 11. Boven: adult en aangetaste stengel van meidoorn van *Spuleria flavicaput*

Fig. 12. Midden: *Cochylidia rupicola* op koninginnen-kruid;
Links: oude stengel waarin rupsen zaten;
Rechts: hibernaculum

Foto's: Ruben Meert.

Fig. 13. Uiterst links: samengesponnen droge bloemen van slangenkruid met daarin de cocon van de rups van *Tinagma balteolella*

Fig. 14. Links: anaalschild van de rups van *Tinagma ocnestomella* op slangenkruid.

Foto's: Ruben Meert.

Fig. 15. Links boven: Adult *Sesia bembeciformis*

Fig. 16. Rechts boven: rups in wilg van *S. bembeciformis*

Fig. 17. Links midden: *Spodoptera exigua*

Fig. 18. Rechts midden: *Laspeyria flexula*

Fig. 19. Links: door *Hydraecia petasitis* aangetaste bloeiwijze van groot hoefblad.

Fig. 20. Rechts: *Athetis pallustris*,

Fig. 21. Links: opgezette vlinders van *Macaria alternata* met ontbrekende achtervleugels.

Foto's: Gerrit Tuinstra

Franje 21 (41) – februari 2018

Snellen - Financieel jaaroverzicht 2017 en begroting 2018

Financieel jaaroverzicht 2017

Inkomsten	Begroot	Werkelijk	Uitgaven	Begroot	Werkelijk
Contributies	819,00	866,00	Zaalhuur	100,00	26,50
Rente	0,00	0,29	Kosten Franje	275,00	391,52
Giften	0,00	5,00	(Reis)kosten bestuur	200,00	164,22
Overige Opbrengsten	0,00	4,00	Bankkosten	125,00	121,70
			Overige kosten	75,00	45,64
			Website	20,00	16,98
Bijdrage NEV	0,00	118,94	Kosten gastlezing	0,00	118,94
SN-TH	0,00	1.234,74	SN-TH		
Weekend*	0,00	1.234,74	Weekend*	0,00	1.234,74
	819,00	2.229,97		745,00	2.121,24
Positief Resultaat		108,73			
Beginsaldo Bank		1.946,00	Eindsaldo Bank		2.088,73
Beginsaldo Kas		88,05	Eindsaldo Kas		54,05
		2.034,05			2.142,78

Mutatie liquide middelen 103,73

Begroting 2018

Inkomsten	Begroot 2018	Werkelijk 2017	Uitgaven	Begroot 2018	Werkelijk 2017
Contributies	1.035,00	819,00	Zaalhuur	100,00	26,50
Rente	0,00	0,29	Kosten Franje	300,00	391,52
Giften	0,00	5,00	(Reis)kosten bestuur	175,00	164,22
Overige opbrengsten		4,00	Bankkosten	125,00	121,70
			Overige kosten	100,00	45,64
			Website	20,00	16,98
			Resultaat	,00	61,73
	1.035,00	828,29		1.035,00	828,29

Per 1-1-2017 zijn er 91 betalende leden € 819,00;

Per 1-1-2018 zijn er 115 betalende leden € 1.035,00

Nog te ontvangen bedragen voor 2016&2017 samen € 180,00

Vooruit ontvangen bedragen 2018 € 171,00

Verslag bijeenkomst sectie Ter Haar op 4 november 2017 te Schoonrewoerd

Hans Groenewoud

Aanwezig (42 personen): Frits Bink, Jan Jaap Boehlé, Stineke Bontsema, Tineke Cramer, Jurriën van Deijk, Maarten Eijssker, Maurice Franssen, Wim Gerritsen, Cees Gielis, Hans Groenewoud, Harry Groenink, Bert Groothedde, Carel ten Ham, Hans Huisman, Ronny Hullegie, Abel Jagersma, Maurice Jansen, Dity Jongsma-Kuipers, Maja de Keijzer, Klaas Kaag, Sandra Lamberts, Ad Mol, Tymo Muus (gast), Charles Naves, Grace Nijland (gast), Wim Olijslager, Leo Poot, Frans Post, Marcel Prick, Karel Rijdsdijk, Peter Rooij, Jan Scheffers, Johan Schipperen, Piet van Son, Henk Stuurman, Joke Stuurman, Gerrit Tuinstra, Jeroen Voogd, Reinder Wijma, Arnold Wijker, Natalia Zacarias en Jaap Zwier,

Afwezig met bericht van verhindering (7 personen): Dick en Mathilde Groenendijk, Willem Oosterhof, Lothar Rutten, Siep en Jannie Sinnema en we krijgen de groeten van Rob de Vos.

Nieuwe leden: We zijn blij dat we Rob Rossel (sind 18 mei 2017) en Peter Eikenboom (sinds 26 juli 2017) als nieuw leden mogen begroeten.

Lidmaatschap opgezegd: We betreuren het dat Maarten Immerzeel zijn lidmaatschap vanaf 13 oktober 2017 heeft opgezegd.

Overleden: Bedroefd nemen we kennis van het overlijden van Rene Marcelis op 17 juni 2017.

Opening van de vergadering door de voorzitter

Omdat Siep op vakantie is neemt Maurice Franssen de honneurs als voorzitter waar. Hij heet iedereen hartelijk welkom en doet de gebruikelijke inventarisatie van het aantal soep liefhebbers, zodat Cees Gielis weet hoeveel soep hij moet maken.

Notulen van de vorige bijeenkomst (1 april 2017)

Geen opmerkingen. Verslag is bij deze vastgesteld.

Diverse bestuursmededelingen

1. Evaluatie Cursusdag

Maurice laat een aantal foto's van de, in dit voorjaar gehouden, cursusdag zien. Op 22 april 2017 heeft de sectie Ter Haar, op verzoek van de NEV, een cursusdag over nachtvlinders gehouden. Gerrit hield een uitgebreide algemene inleiding. Daarin kwamen oa aan bod de verschillen tussen macro's en micro's en tussen dag- en nachtvlinders alsmede een uitgebreide beschrijving van alle macro families. Sandra gaf een lezing over vlinder fotografie en Maurice Franssen een demonstratie vlinders opzetten. Er tussen door konden de deelnemers een aantal opgezette vlinders determineren. Er waren 34 deelnemers. Er was ingezet op maximaal 30 deelnemers, maar het zou een beetje sneu geweest zijn om de laatste 4 aangemelde deelnemers teleur te moeten stellen. Het was een zeer geslaagde dag, wat ook bleek uit de zeer positieve evaluatie van de deelnemers.

2. Gastspreker op 24 februari 2018

Maurice heeft dr. Frans Griepink bereid gevonden op de voorjaarsbijeenkomst van Ter Haar een lezing te houden. De precieze titel is nog niet bekend maar Frans Griepink is directeur van de 'Feromonen bank' (officieel Pherobank BV), dus het zal in ieder geval met feromonen te maken hebben. Ter Haar leden die wel eens feromonen hebben gebruikt worden uitgenodigd om hun ervaringen op de voorjaarsbijeenkomst te komen vertellen. Frans Post stelt voor om van te voren een mail aan de leden te sturen om te inventariseren wie feromonen wil bestellen. Die bestellingen zouden dan meteen meegenomen kunnen worden naar de bijeenkomst.

3. Determinatiedag 17 maart 2018

Zoals afgesproken organiseert de sectie afwisselend (om het jaar) een determinatiedag en een cursusdag. Dit jaar (2018) wordt het dus een determinatiedag en wel op 17 maart 2018. Elk jaar wordt er een moeilijke groep uitgelicht. Van die groep wordt dan ook meteen een presentatie voorbereid. Maurice vraagt aan de leden welke moeilijke groep dat dit jaar zou moeten zijn. Diverse suggesties komen voorbij. Een traditioneel zeer moeilijke groep vormen natuurlijk de Eupithecia's. Als echte Eupithecia kenner zou Rob de Vos gevraagd kunnen worden om een presentatie te geven. Ook Wim Veraghtert wordt genoemd als mogelijke spreker. Diverse mensen merken echter op dat Wim Veraghtert ook al een prachtige handleiding geschreven heeft over de Eupithecia's, waarmee het determineerwerk al een stuk wordt vereenvoudigd. Om die reden wordt toch besloten een andere groep bij de kop te pakken. Maurice geeft als suggestie de Apamea's of kokerbeertjes en Jan Jaap wijst op de Acronicta's. Dat zijn voldoende suggesties om een keuze uit te kunnen maken. Het bestuur zal bij de voorjaarsvergadering aangeven welke groep het gaat worden.

4. Dubbele Bestuurswissel

Sandra Lamberts is aftredend bestuurslid en Hans Groenewoud is aftredend secretaris. Beiden hebben hun termijn van tweemaal 3 jaar erop zitten en kunnen dus niet meer herkozen worden. Sandra wordt opgevolgd door Piet van Son en Hans wordt opgevolgd door Maja de Keijzer. Maurice spreekt beide scheidende bestuursleden toe en bedankt hen voor de gedane arbeid. Bij Sandra geeft hij vast aan dat ze ook een goede voorzitter zou zijn en ze weet vast wel dat er in het najaar van 2019 een dergelijke functie vacant komt bij de sectie Ter Haar.

5. Financiële zaken: Begroting 2018

Henk presenteert de begroting voor 2018. Zie bijlage 1 bij het verslag. Er zijn geen opmerkingen en de begroting wordt goedgekeurd.

6. Eerste impressie excursie 2017 in België en informatie over een nieuw type lamp.

Tymo Muus geeft een eerste impressie van de excursie op 25 en 26 juni 2017 in België. Het was een succes. Er waren veel vlinders in beide nachten: niet alleen grote aantallen vlinders maar ook veel soorten. Uiteraard volgen er meerdere details in het uiteindelijke verslag.

Tymo demonstreert ook een speciaal voor het nachtvlinderonderzoek ontwikkelde vlinderlamp, de LepiLED, die werkt met drie verschillende UV leds. Tymo demonstreert

de lamp en toont ook een zelfgemaakte lichttoren (Duits: Leuchtturm) bestaande uit een op een statief staande klamboe waarbij de grofmazige vitrage is vervangen door een fijnere stof. De lichtbron wordt dan als het ware in een klamboe geplaatst waardoor het licht een groot bereik heeft. De LepiLED heeft Tymo als eerste getest op de Woldberg te Witte Paarden (prov. Overijssel) in oktober en binnen een half uur ving hij hiermee tientallen spanners, zoals *Erannis defoliaria* (Clerck), *Colotois pennaria* (Linnaeus) en *Epirrita's*.

Een week later trok de lamp in Florida (VS), diverse spanners en micro's aan tijdens een vakantie. De grote soorten vlinders leken minder goed op dit licht af te komen. Er werd maar een aantal soorten uilen op waargenomen. De lamp draait twee nachten op een mobiele oplader, een zgn. Powerbank, van bij voorkeur 20.000mAh. Kleinere laders werken ook prima, maar ze zijn sneller leeg. De lamp kent een USB aansluiting. Het heeft vele voordelen, zo is het licht in gewicht en handig om mee te nemen en haal je de aanschafkosten er snel uit omdat je geen generator nodig hebt. De lamp kost 390 euro. Cees Gielis merkt op dat de installatie ook eenvoudig zelf te bouwen is, de lampjes zijn op internet te bestellen, daarmee ben je met een paar tientjes klaar. Arnold Wijker en Tymo geven aan dat de algehele constructie van de lamp, inclusief ventilator, glas en de specifieke leds, neerkomt op zo'n 200 euro. De fabrikant, Gunnar Brehm, laat de lampen kleinschalig handmatig in elkaar zetten. De winst is dus relatief laag als je de arbeidsuren meerekent.

Piet van Son merkt nog op dat vangen met een hoogtezoon ook goed werkt, en dat bij stichting Koekeloere ook een goed werkende spaarlamp verkrijgbaar is.

Literatuur

Brehm G 2017. A new LED lamp for the collection of nocturnal Lepidoptera and a spectral comparison of light-trapping lamps. *Nota lepidopterologica* 40: 87–108. DOI 10.3897/nl.40.11887

7. Zomer Excursie 2018

Sandra meldt dat de zomerexcursie voor 2018 ook geregeld is. We sluiten ons aan bij het 5000 soortenjaar in het Nationaal Park Hollandse Duinen. De excursie wordt gehouden van vrijdag 15 juni t/m zondag 17 juni 2018. Omdat het niet mee zal vallen om rond die tijd nog een overnachtingplaats te vinden is de Stay Okay Noordwijk gereserveerd. Er is plek gereserveerd voor 35 personen. Uitgebreide informatie staat ook op de website. De mogelijke nachtvlinderlocaties worden in overleg met de boswachter nog nader bepaald. Over een eventuele presentatie op 15 juni en een eventuele excursie op 16 juni door de boswachter, wordt nog overlegd. Op 4 en 5 augustus zal Jurriën van Deijk ook nog een nachtvlinder Big-Night organiseren vanuit de vlinderstichting. Die Big-Night staat los van de Snellen-Ter Haar excursie. De officiële aftrap van het 5000 soortenjaar vindt al plaats op 6 januari 2018 in bezoekerscentrum de Tapuit in Wassenaar. Als enig nadeel kan opgemerkt worden dat er in de Stay Okay maar tot 3 uur 's nachts nagekaart kan worden. Dat wil bij ons nog wel eens wat later worden. Naborrelen op het strand?

Rondvraag

Geen opmerkingen

Franje 21 (41) – februari 2018

De volgende bijeenkomst sectie Ter Haar is op zaterdag 24 februari 2018.

Bijlage 1:

Begroting Ter Haar kalenderjaar 2018							
Inkomsten	2018	2017	Resultaat 2016	Uitgaven	2018	2017	Resultaat 2016
Contributies	1.248	1.296	1.338	Zaalhuur	170	150	155
€12 resp. €6				Kosten Franje	275	250	265
				Vergaderkosten bestuur	80	80	66
				Reiskosten bestuur	275	300	230
				Administratiekosten	10	10	0
				Bankkosten	110	110	101
				Onvoorziene kosten	103	100	90
				Determinatie- en cursusdag	125	125	75
				Positief exploitatiesaldo	100	171	356
Totaal	1.248	1.296	1.266		1.248	1.296	1.338

Per 01-01-2016 zijn er 103 betalende leden en 5 betalende huisgenootleden = €1,266

Per 01-01-2017 zijn er 105 betalende leden en 6 betalende huisgenootleden = €1,296

Per 01-01-2018 zijn er 100 betalende leden en 8 betalende huisgenootleden = €1.248 (schatting)

Faunistische mededelingen

Frans Post geeft een impressie van zijn bevindingen van een nacht in België.

Cees Gielis laat een film zien over zijn vlinder inventarisatie activiteiten in Bhutan.

Jeroen Voogd doet een terugblik naar 2017 inclusief zijn vakantie in het buitenland.

Klaas Kaag liet een zeer aparte vorm van *Apamea unanimitis* (Hübner), de rietgrasuil, zien, gevangen in de Schoorlse duinen. Omdat niet iedereen zich kon vinden in de determinatie zal Klaas het genitaal uitprepareren.

Bert Groothedde toont een vrouwtje van *Operophtera brumata* (Linnaeus) de kleine wintervlinder in copula meteen mug? Het lijkt inderdaad zo te zijn, maar niemand in de vergadering heeft een dergelijk fenomeen eerder waargenomen.

Piet van Son heeft meer een algemene dan een faunistische mededeling. Hij heeft onlangs de Passieflorahoeve in de Harskamp bezocht en beveelt deze vlindertuin van harte aan. Het is zeker de moeite waard er eens naar toe te gaan, temeer omdat daar op 26 mei 2018 een insectenbeurs wordt gehouden. Zie voor informatie: <http://www.passieflorahoeve.nl>

Joke Stuurman: Het Snellen- en Ter Haarweekend in België in de Hoge Venen

Naar aanleiding van het Snellen-Ter Haarweekend in België in de Hoge Venen laat Joke Stuurman een aantal macro-soorten zien, die op het laken verschenen. In de nacht van 23-24.vi.2017 waren dat ongeveer 80 soorten waaronder *Macaria brunneata* (Thunberg), het bosbesbruintje, *Hydrelia sylvata* (Denis & Schiffermüller), het elzenspannertje, *Pasiphila debiliata* (Hübner), bosbesdwergspanner, *Pasiphila chloerata* (Mabille), sleedoorndwergspanner, *Arctornis l-nigrum* (Muller), Zwarte l-vlinder, *Anaplectoides prasina* (Denis & Schiffermüller), bruine groenuil en *Photedes minima* (Hübner), de bochtige smele-uil.

In de nacht van 24-25.vi. kwamen bijna zeventig soorten op het licht af waaronder *Pungeleria capreolaria* (Denis & Schiffermüller) dennenbandspanner, *Eupithecia subumbrata* (Denis & Schiffermüller) dwarsbanddwergspanner, *Panthea coenobita* (Esper), de schijn-nonvlinder, *Hyppa rectilinea* (Esper), de zwartstreepuil en *Eurois occulta* (Linnaeus), de grote bosbesuil.

Bovenstaande soorten waren voor mij nieuw. Over enkele getoonde *Eupithecia*-soorten bestond onzekerheid omtrent de naamgeving en er werd geadviseerd om Rob de Vos te vragen zijn mening hierover te geven. Een positieve ervaring om via Snellen-Ter Haar eens over de grens te kijken naar nachtvlinders.

Bijzondere soorten in 2016 en 2017 in Zuid-Limburg

Marcel Prick

w= waarnemingen v = vlinders

In 2016 ving ik in de Vijlenerbossen in september *Thera vetustata* (Denis & Schiffermüller), de witte sparspanner, nieuw voor Nederland. Dit was een vlinder van de tweede generatie. In mei 2017 werd een exemplaar van de eerste generatie waargenomen. Door mij werden enkele soorten voor de eerste keer waargenomen. *Cerastis leucographa* (Denis & Schiffermüller), witringuil 3w/6v, *Eilema caniola* (Hübner), vaal kokerbeertje één vlinder in 2016 en 2017; *Lacanobia contigua* (Hübner), geoogde w-uil, op 19.vi.2017 één vlinder op licht, de soort is hier voor het laatst in 1962 waargenomen en in Zuid-Limburg niet meer na 1980; *Zanclognatha lunalis* (Scopoli), maansnuituil, op 27.vi.2017; *Catocala fraxini* (Linnaeus), blauw weeskind, op 20.ix.2017 en dit jaar in Zuid-Limburg vier vlinders; *Lithophane leautieri* Boursin, coniferenuil, twee vlinders op 29.ix.2017.

De volgende negen soorten die ik in de Vijlenerbossen regelmatig tegenkom zijn: *Pungeleria capreolaria* (Denis & Schiffermüller), de dennenbandspanner, 10 w/16 v; *Epirrita christyi* (Allen), bleke novemberspanner 18 w/34 v.; *Ennomos fuscantaria* (Haworth), essenspanner, onder andere in 2017 op de extreem late data 11 en 13 oktober, nog een mannetje; *Lithophane socia* (Hufnagel), geelbruine houtuil, in het voorjaar van 2017 op twee avonden vijf vlinders op licht en een exemplaar in mijn tuin te Heerlen op 7.iv.; *Lithophane ornitopus* (Hufnagel), lichtgrijze uil in het voorjaar en de herfst van 2017 op licht 8w/18 v.; *Apamea epomidion* (Haworth), zwarttrandgrasuil, in juni 2017 op twee avonden drie vlinders, deze soort wordt bijna uitsluitend in Zuid-Limburg waargenomen;

Gripesia aprilina (Linnaeus), diana-uil, heeft hier een populatie: 8w/14v en in mijn tuin op 15.x.2017 ook een vlinder, allemaal op licht; *Cymatophorina diluta* (Denis &

Franje 21 (41) – februari 2018

Schiffermüller), eiken-orvlinder, 21w/158v en op 28.ix.2017 een vlinder in mijn tuin. *Eupithecia lanceata* (Hübner), voorjaarsdwergspanner, op 30.iii.2017 één vlinder. Dit is een soort die leeft van fijnspar (*Picea abies*) en eventueel lork (*Larix*) welke alleen in deze bossen een populatie heeft maar het aantal waargenomen vlinders is laag.

Nog drie andere soorten zag ik slechts af en toe in deze bossen. In 2016 werd een mannetje van *Drymonia obliterata* (Esper), de beukentandvlinder, waargenomen. Dit is mijn derde waarneming van deze zeer zeldzame soort. In 2017 telde ik op drie data drie vlinders van *Horisme radicularia* (de la Harpe), de tweelingbosrankspanner, allemaal van de tweede generatie en op de Putberg op 16.v.2017 maar liefst negen vlinders van de eerste generatie. Ook in mijn tuin vang ik deze af en toe. In 2012 ving ik een exemplaar van *Tholera decimalis* (Poda), de gelijnde grasuil, als nieuwe soort voor deze bossen. Het duurde tot 2017 voor ik deze soort weer terugzag. Heel opmerkelijk is de waarneming op 4.ix.2017 van 16 vlinders en die op 11.ix.2017 van vier vlinders.

De meest opmerkelijke micro's waren:

Olindia schumacherana (Fabricius), het coureurmotje, op 22.vi.2016 een vlinder. Deze soort wordt een heel enkele keer in Zuid-Limburg gezien. *Celypha aurofasciana* (Haworth), goudlijbladroller. Op 29.vi.2016 ving ik een exemplaar dat door Frans Groenen op naam is gebracht. De soort was voor het laatst in 1888 in Nederland gezien. Er zijn verscheidene waarnemingen verspreid over ons land van voor dat jaar bekend.

Caloptilia honoratella (Rebel), de bleke esdoornsteltmot, ving ik op 7.ix.2016 als nieuwe soort voor Nederland. Enkele maanden later ontdekte Arnold Schreurs dat in het door Frans Cupedo te Geulle voor hem bewaarde micromateriaal twee vlinders zaten van 22.viii.2016 en 2.ix.2016. In 2017 ving ik de vlinder opnieuw, eerst in mijn tuin op 4.vii. en in het Vijlenerbos op 1.xi. Op 6.vi. dook er ook weer eentje in Geulle op.

Tijdens de nationale Nachtvindernacht op 25.viii.2017 ving ik op de St. Pietersberg de zeer zeldzame *Catarhoe cuculata* (Hufnagel), bonte walstrospanner, het vijftiende exemplaar dat ooit in Nederland is gevangen. Verder zag ik *Calophasia lunula* (Hufnagel), het vlasbekuiltje en *Perizoma bifaciata* (Haworth), de donkere ogentroostspanner.

Voor de Brunsummerheide kan ik negen nieuwe soorten melden. *Aporophyla nigra* (Haworth), zwarte witvleugeluil op licht op 3.x.2015 en late heide-uil (*Xestia agathina*) op licht op 13.ix.2016. Beide soorten zijn in Zuid-Limburg zeer zeldzaam. Op 23.ix.2017 *Dryobotodes eremita* (Fabricius), eikenuiltje en *Eilema caniola* (Hübner), vaal kokerbeertje. Op 18.x.2017 *Conistra ligula* (Esper), donkere winteruil, twee exemplaren, één van de zwarte en één van de roodbruine vorm. *Caradrina kadenii* Freyer, kadenistofuil. Mijn compagnon Jo Hermans trof overdag op 7.v.2017 *Dyscia fagaria* (Thunberg), de gevlekte heispanner rustend aan. Hij ving op licht op 17.vi.2017 tijdens de Midzomernachtactiviteiten *Stegania cararia* (Hübner), de zoomvlekspanner. Dit is het zesde en tot nu toe laatste exemplaar van deze in 2014 voor het eerst in Nederland waargenomen soort.

Tot slot *Pieris mannii* (Mayer), het scheefbloemwitje. Van deze vlinder telde ik in 2017 in de periode 29.vi. - 25.ix. 80 à 90 vlinders in mijn tuin. Ook op enkele andere plaatsen trof ik deze soort aan. Opvallend vond ik het relatief geringe aantal vrouwtjes.

Interessante vangsten van macro-nachtvlinders uit 2017

Gerrit Tuinstra

Met behulp van een powerpointpresentatie laat ik een aantal interessante vangsten van macro-nachtvlinders uit 2017 zien. In eerste instantie worden er twee soorten uitgelicht, daarna passeren nog enkele andere vangsten de revue.

De eerste soort die wordt getoond is *Sesia bembeciformis* (Hübner), gekraagde wespvlinder: de enige soort van de familie Sesiidae in Nederland waarvoor (nog) geen feromoonpreparaat beschikbaar is. Maar dat is ook niet nodig!

Op 13.iii.2017 werden de eerste oude uitvliegaten van *S. bembeciformis* gevonden (fig. 15, 16), in het Lauwersmeergebied. Daarvoor had ik wel eens gezocht naar de soort, maar nooit met zekerheid kunnen vinden. Van de oude uitvliegaten werd een aantal foto's gemaakt en naar de Belgische wespvlinderspecialist Theo Garrevoet gestuurd, ter verificatie. Hij gaf aan dat er gekeken moest worden of de gang achter de uitvliegopening naar boven toe zou lopen. Enige centimeters boven het door de rups voorgeprepareerde uitvliegat, bevindt zich namelijk de plek waar de rups een cocon maakt waarin deze zich verpopt. Vlak voor het ontpoppen drukt de pop zich door het uitvliegat. Na het uitvliegen van de vlinder, blijft de pop half in dit gat zitten. De oude uitvliegaten zijn vrij gemakkelijk te vinden en als met hamer en beitel de gang naar boven gevonden kan worden, kan de soort aangetoond worden. Op 27.iii.2017 werd de vindplaats opnieuw bezocht en werden inderdaad de gangen aangetroffen, in de onderste stamdelen van de wilgen. In een aantal wilgenstammen werden oude uitvliegaten gevonden. Op dezelfde dag werd op de terugweg vanuit het Lauwersmeer een plek nabij Anjum aangetroffen, waar kort daarvoor diverse wilgen (*Salix*) waren afgezet. In de stobben zaten diverse gaten en met hamer en beitel werd verder gezocht naar aanwijzingen voor *S. bembeciformis*. Hierbij werd o.a. een forse rups van de soort gevonden! Het stammetje werd afgezaagd en de opengebeitelde gang werd met een stukje bast en touw provisorisch weer dicht gemaakt. Op 4.v. werd voorzichtig de bast los gehaald en werd er geconstateerd dat er een cocon met pop aanwezig was. Op 27.v. bleek er een vrouwtje *S. bembeciformis* uitgekomen te zijn! Korte tijd later kwam er ook nog een exemplaar van *Cossus cossus* (Linnaeus), de wilgenhoutrups tevoorschijn uit het stammetje.

Op basis van de weinige Nederlandse waarnemingen, die getoond worden op de kaartjes op Vlindernet, zou men verwachten dat *S. bembeciformis* in Nederland een zeldzame soort is. Echter ik verwacht dat dit zeker niet het geval is en dat de soort op veel plekken in Nederland voor zal komen. Na de vondst in Anjum heb ik tot begin mei op diverse plekken in Friesland naar de soort gezocht en uiteindelijk op 18 plekken vastgesteld. Op diverse plekken werden uitsluitend oude uitvliegaten gevonden, maar op een aantal ook jonge en/of oudere rupsen. In de meeste gevallen ging het om breedbladige wilgen, in één geval om de smalbladige *Salix triandra*. Naast de oude uitvliegaten worden vaak vlak daarboven grotere (niet ronde) gaten gevonden. Dit is het gevolg van spechten die geprobeerd hebben de rupsen 'uit te beiteln' en te verorberen!

De tweede soort is *Hydraecia petasitis* Doubleday, groot hoefbladboorder, een soort die uit Friesland tot voor kort niet bekend was (fig. 20). Op 17.viii.2014 werd door Jan Brinkgreve in Jubbega een exemplaar op licht gevangen. Na die vondst ben ik op diverse

groeiplaatsen van de voedselplant groot hoefblad wezen zoeken naar de imago's. Deze zouden te vinden zijn door in het donker met de zaklamp onder de grote bladeren te schijnen. Maar de zoekacties waren altijd zonder resultaat. In het voorjaar van 2017 werd op een aantal van die plekken, maar ook op andere, gezocht naar de rupsen van *H. petasitis*. De jonge rupsen leven in de bloeistengels van de voedselplant en verraden zich doordat de toppen van de bloemen verwelken en slap gaan hangen. Bij het openen van de stengels waarin zich rupsen bevinden werden al snel de vraatsporen in de wanden van de stengels gevonden, alsook de frass die de rupsen achter laten. Reinder & Natalia Wijma vonden de eerste rupsen nabij Eernewoude en later vonden ze de rupsen nog op een andere plek. Zelf vond ik de rupsen op vier andere locaties in Friesland en tevens in het Drentse Beilen. Net zoals voor *S. bembeciformis* geldt mogelijk voor *H. petasitis* dat de soort wel eens algemener kan zijn dan verwacht, op basis van de weinige waarnemingen van imago's. Gericht zoeken dus!

Een paar jaar geleden werd door Siep Sinnema al eens een exemplaar van *Apamea aquila* (pijpenstro-uil) gemeld uit het Fochtelooërveen. Van dit gebied was deze zeldzame soort al bekend, maar alleen van heel oude waarnemingen. Van Natuurmonumenten werd vergunning ontvangen om in het gebied een aantal keer dit seizoen met licht te vangen om deze soort waar te kunnen nemen. Op 15.vii. werden drie exemplaren op licht gevangen en daarmee is aangetoond dat er zich nog steeds een populatie in het gebied bevindt. Andere interessante soorten die in het gebied werden waargenomen zijn *Celaena haworthii* (Curtis), wollegras-uil, *Idaea muricata* (Hufnagel), geelpurperen spanner en *Chlorissa viridata* (Linnaeus), smaragdgroene zomervlinder. Ook van deze drie soorten worden afbeeldingen getoond.

Nog een bijzonderheid, die op 15.vii.2017 gevangen werd in het Fochtelooërveen, is *Eupithecia trisignaria* Herrich-Schäffer, drievlekdwergspanner, een soort die in Nederland maar weinig waargenomen wordt. In eerste instantie was het niet geheel duidelijk of het daadwerkelijk deze soort betrof. Daarom is een genitaalpreparaat gemaakt, waarmee de identificatie van een wijfje van *E. trisignaria* bevestigd kon worden.

De volgende soort die getoond wordt is *Athetis pallustris* (Hübner), moerasspirea-uil (fig. 19). Op 16.v. werden maar liefst 23 exemplaren op licht gevangen in het Lauwersmeergebied. De exemplaren werden tijdelijk in potten vastgehouden om het juiste aantal te kunnen noteren. *A. pallustris* is in Nederland altijd een zeldzame soort geweest, die ik overigens een aantal jaren geleden al eens ving in het Lauwersmeer. De stip van deze waarneming wordt getoond op het kaartje op Vlindernet, samen met een stip in het noorden van Drenthe. Deze waarneming moet nog geverifieerd worden.

Een nieuwe soort voor het Lauwersmeergebied is *Laspeyria flexula* (Denis & Schiffermüller), bruine sikkelui (fig. 18). Deze soort is terug van (lange tijd) weggeweest, althans, in zuidelijker delen van Nederland. Sinds een paar jaar wordt de soort weer in aantal waargenomen, verspreid over Nederland en de laatste paar jaar ook in de noordelijke provincies. Het exemplaar in Lauwersoog werd op 15 juni op licht gevangen. Op 29 augustus werd in het Lauwersmeergebied een exemplaar van *Spodoptera exigua* (Hübner), florida-uil gevangen op licht (fig. 17). In voorgaande jaren werd de soort elders in Nederland met regelmaat gezien, maar tot nu toe nog steeds niet in het Lauwersmeergebied. *S. exigua* is een trekvlinder.

De een na laatste dia toont een viertal vlinders waaraan ‘iets mankeert’. Van de beide achtervleugels van een exemplaar van *Lomaspilis marginata* (Linnaeus), grande spanner, ontbreken grote delen en van de rechter achtervleugel van een *Macaria alternata* (Denis & Schiffermüller), donker klaverblaadje, ontbreekt de helft (fig. 21). Een exemplaar van *Hypomecis roboraria* (Denis & Schiffermüller), grote spikkelspanner, mist een stukje uit de voorvleugel en tevens ontbreken beide achtervleugels. Mogelijk zijn al deze beschadigingen het gevolg van predatie door bv. vogels. Bij het vierde exemplaar *Timandra comae* Schmidt, de lieveling, lijkt de linker achtervleugel te ontbreken. Toch is de vleugel wel aanwezig, maar deze is niet volledig ontwikkeld c.q. opgepompt.

Op de laatste dia wordt een foto getoond van twaalf vlinders die allen een van beide achtervleugels missen! Bij deze vlinders lijkt het juist niet te gaan om beschadigingen en/of onvolledig ontwikkelde vleugels. Er is in het geheel niets te zien van de ontbrekende vleugels, dus ook geen stompjes o.i.d. Het gaat overigens om tien exemplaren van *Macaria notata* (Linnaeus), klaverblaadje, één exemplaar van *Macaria alternata* en één exemplaar van *Lomaspilis marginata*. In voorgaande Ter Haar bijeenkomsten toonde ik al eens een aantal exemplaren van *M. notata* die een achtervleugel misten. Echter het aantal lijkt steeds groter te worden en dus ook niet meer alleen bij *M. notata* en tevens ook van andere plekken dan het Lauwersmeer! Wat is er aan de hand? Ik heb geen idee en de aanwezigen in de zaal ook niet. Een oproep aan een ieder om volgend jaar ook eens te letten op *M. notata* (e.a.) ‘met’ ontbrekende vleugels!

Indrukken van het vlinderjaar 2017

Maurice Franssen

Maurice heeft dit jaar veel vlinders gezien en zijn presentatie bestaat dan ook vooral uit cijfermateriaal, verlichtigd met vlinder- en rupsfoto's van Jeroen Voogd. Maurice heeft in 2017 gevangen op een open plek in de Wolfhezer Bossen, een vergrassend stukje hei met veel opslag van sporekhouw. Het gebied is in beheer bij Natuurmonumenten.

Vooraf in de maanden maart t/m mei werden bijzonder veel vlinders op licht gezien. Zo werden op 21.iv in korte tijd 49 mannetjes gezien van *Drymonia ruficornis* (Hufnagel), maantandvlinder, een ongebruikelijk hoog aantal. Op 17.v leverde een langere sessie maar liefst 330 macro's op, verdeeld over 58 soorten. Hieronder waren 57 exemplaren van *Eupithecia abbreviata* (Stephens), voorjaarsdwergspanner, en 24 stuks *Eupithecia tantillaria* (Boisduval), fijnsparidwergspanner. *Harpyia milhauseri* (Fabricius), draak, wordt wel vaker in aantal op licht gezien in bosachtige gebieden maar 10 mannetjes is meer dan gebruikelijk. Van *Calliteara pudibunda* (Linnaeus), de meriansborstel, worden vaak grote aantallen mannetjes gezien (zoals 43 op deze avond) maar vrouwtjes komen zelden op licht; nu werden er twee gezien. Op 27.v inventariseerde Maurice samen met Hans Groenewoud en op deze gedenkwaardige avond verschenen er op de twee lakens en in de lichtval in totaal meer dan 1000 vlinders, verdeeld over 83 soorten. De meest talrijke waren: *Cyclophora punctaria* (Linnaeus), gestippelde oogspanner, 69 exemplaren, *Cyclophora linearis* (Hübner), gele oogspanner, 145 stuks, *Thera* sp., naaldboom/spar/schijnsparspanner, 89 stuks, *Campaea margaritaria* (Linnaeus), appeltak, 78 stuks, *Calliteara pudibunda* (Linnaeus), meriansborstel, 85 mannetjes, en maar liefst 190

Franje 21 (41) – februari 2018

exemplaren van *Eilema sororcula* (Hufnagel), geel beertje. Hierbij moet opgemerkt worden dat de tellingen verricht werden vlak voordat de lampen werden uitgezet, en alleen betrekking hebben op de vlinders die op het laken of in de val zaten. Tussen al deze gewonere soorten zaten ook nog 8 stuks van de vrij zeldzame en landelijk bedreigde *Aethalura punctulata* (Denis & Schiffermüller), berkenspikkelspanner, en een exemplaar van de fraaie, zeldzame en ernstig bedreigde *Eupithecia exiguata* (Hübner), loofboomdwergspanner. De laatste was een nieuwe soort voor Maurice.

De maanden juni en juli waren ook goed maar niet zo spectaculair als de voorjaarsmaanden. Op 19.vi werd gevangen aan de rand van de hei op Laag Wolfheze, deze avond leverde 67 soorten en 191 macro's op. De talrijkste soort was weer *Cyclophora linearia* (Hübner), gele oogspanner, met 34 exemplaren. Heel bijzonder was de vangst van een bevrucht vrouwtje van *Stegania trimaculata* (de Villers), drievlekspanner. Dit variabele spannertje komt vooral voor in Limburg en oost-Brabant maar hij ruikt langzaam op naar het noorden; de vangst in Wolfheze is een van de noordelijkste tot nu toe. De rups leeft op populier (*Populus*) dus een waarneming midden op de hei geeft wel aan hoe zwerflustig de soort is. 18.vii was weer een mooie avond in de Wolfhezer Bossen: op twee lakens en op stroop werden in totaal 69 soorten macro's gezien, 243 vlinders. De talrijkste waren *Biston betularia* (Linnaeus), de peper-en-zoutvlinder met 19 mannetjes en *Eilema depressa* (Esper), het naaldboombeertje, met twintig exemplaren.

De maand augustus was qua vlinderaantallen matig wat tegenwoordig normaal is. September was uitgesproken slecht vanwege de overvloedige regen. Oktober was weer veel beter, Maurice zag veel herfstuilen op de bloeiende klimop thuis. Met name *Agrochola macilenta* (Hübner), geelbruine herfstuil, en *Allophyes oxycanthae* (Linnaeus), meidoornuil, hadden een goed jaar.

De Snellen-ter Haar excursie in de Hoge Venen in België leverden ook heel grote aantallen macro-nachtvlinders op. Het vanglaken en de lichtval op de Deidenberg bij Emmels (een Natagora terrein) leverden op 23.vi.2017 86 soorten macro's op, 220 vlinders. De meest spectaculaire was *Lygephila pastinum* (Treitschke), wikke-uil, waarvan drie exemplaren werden gezien. Fabuleus was de vangavond op 24.vi in Sourbrodt-Bôsfagne, waar naast duizenden knutten 350 macro-nachtvlinders gezien werden in maar liefst 121 soorten. Veel soorten zijn al genoemd in andere presentaties dus wordt hier volstaan met de mededeling dat de schitterende *Polia hepatica* (Clerck), gerande marmeruil, met minstens tien exemplaren de op een na gewoonste soort was op het laken. De lichtval, die in de zeer bloemrijke berm langs de verharde weg stond, trok veel exemplaren (>23) van *Eulithis populata* (Linnaeus), gewone agaatspanner. Op het vanglaken in Bôsfagne kwamen ook drie schitterend verse exemplaren af van *Syngrapha interrogationis* (Linnaeus), schijn-gamma-uil. De opvallende witte vlek op de voorvleugels was heel dik bij deze exemplaren en daarmee heel anders dan het exemplaar dat Maurice op 27.vii.1976 ving in Melick (prov. Limburg), waar die vlek opgesplitst is in een dunne omega-achtige vlek met een puntje eronder. Maurice heeft zich altijd afgevraagd waar die vlinder vandaan kwam, het is het enige exemplaar dat dat jaar in Nederland is gezien. Lempke (1972) vermoedde een noordelijke herkomst van alle Nederlandse *S. interrogationis* waarnemingen. Gezien de relatieve nabijheid van de Ardense populatie

Franje 21 (41) – februari 2018

vermoedde Maurice een zuidelijke herkomst van de Melickse vlinder, maar de bij het KNMI geraadpleegde weerkaarten toonden slechts zwakke en variabele winden in de dagen en weken voorafgaand aan de vangst. Nu blijkt dus dat de Ardenner exemplaren totaal niet lijken op het Melickse dier, wat het raadsel van zijn herkomst alleen nog maar groter maakt. Jeroen Voogd heeft op 8.ix.2006 een exemplaar in Zoetermeer gezien dat wel wat weg heeft van de Ardense vlinders (dikke witte vlek) maar verder lichter en contrastrijker van tekening is.

Literatuur: Lempke BJ 1972. De Nederlandse trekvlinders. 1-151 Thieme.

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE SNELLEN

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op
Zaterdag 7 april 2018

Om 11.00 uur in het Centrum voor Natuur- en Milieu- Educatie “Landgoed Schothorst” het Groene Huis te Amersfoort, Schothorsterlaan 21, 3822 NA Amersfoort; tel: (033) 469 52 00; e-mail: cnme@amersfoort.nl;

AGENDA

10.30 uur	Zaal open.
11.00 uur	Opening Verslag vorige vergadering Bestuursmededelingen intern en extern
12.30 uur	Lunchpauze
13.30 uur	Faunistische mededelingen (met korte pauze rond 14.30 uur)
16.00 uur	Sluiting

http://9292.nl/reisadvies/station-amersfoort/amersfoort_schothorsterlaan-21/aankomst/2017-02-04T1049

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Schothorst, circa 18 minuten lopen of Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Centraal: Lijn 103 Bushalte Oudegein, ong. 10 min lopen; Stadsbus X4, Bushalte Elly Takstraat, ong. 10 min lopen; Stadsbus 5, Bushalte Herderinnenpad, ong. 12 min lopen; Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Wandelroutes: <http://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/sites/default/files/Routebeschrijving%20naar%20CNME%20versie%2006-09-16.pdf>

Routebeschrijving naar het Groene Huis in Amersfoort

<https://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/contact> & Franje 39 + 40

http://9292.nl/reisadvies/station-amersfoort/amersfoort_schothorsterlaan21/aankomst/2017-02-04T1049

Franje 21 (41) – februari 2018

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Schothorst, circa 18 minuten lopen of Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Centraal
Lijn 103 Bushalte Oudegein, ong. 10 min lopen

Stadsbus X4, Bushalte Elly Takstraat, ong. 10 min lopen; Stadsbus 5, Bushalte Herderinnenpad, ong. 12 min lopen Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ongeveer zes min lopen.

Zie voor de wandelroutes:

<http://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/sites/default/files/Routebeschrijving%20naar%20CNME%20versie%2006-09-16.pdf>

Met de auto:

Komende vanuit de richting Amsterdam-Hilversum:

Volg de A1 tot de afslag Amersfoort/Bunschoten (afslag 12).

Komende vanuit de richting Zwolle-Apeldoorn: Volg bij het knooppunt Hoevelaken de A1 richting Amsterdam tot de afslag Amersfoort/Bunschoten (afslag 12).

Zie verder onderstaande routebeschrijving. Sla bij de afslag Amersfoort/Bunschoten (Afrit 12) af en volg de richting Amersfoort/Hoogland (N199). U passeert 2 rotondes en gaat rechtdoor op dezelfde weg. Sla vervolgens bij het tweede verkeerslicht linksaf richting Amersfoort Oost. Sla na 600 meter bij het verkeerslicht linksaf (Hamseweg). Volg vanaf dit punt de gele wegwijzers 'Centrum voor Natuur en Milieu'.

Sla na 700 meter rechtsaf en volg de oprijlaan, (Schothorsterlaan) die is gemarkeerd met twee gemetselde zuilen met het opschrift 'Schot' en 'Horst'. Blijf de gele wegwijzers volgen (rechts aanhouden bij de rotonde voor de villa).

Komende vanuit de richting Utrecht: Volg de A28 richting Amersfoort, afslag 5 Amersfoort/Maarn en langs de Stichtse Ronde, richting Dierenpark Amersfoort (Daam Fockemalaan), einde verkeerslichten linksaf, met de bocht rechtsaf mee het spoor over en langs Dierenpark Amersfoort (Barchman Wuytierslaan), einde van de weg bij verkeerslichten rechtsaf (Amsterdamseweg). Tweede verkeerslichten links (N199, Radiumweg), na de brug rechtsaf (Maatweg), eerste verkeerslichten linksaf (Hamseweg), na stoplichten 1e weg linksaf (Schothorsterlaan) die is gemarkeerd met twee gemetselde zuilen met het opschrift 'Schot' en 'Horst'. Blijf de gele wegwijzers volgen (rechts aanhouden bij de rotonde voor de villa). Let op. Uw navigatiesysteem kan op een gegeven moment aangeven dat bij het landhuis naar links moet worden gegaan, houd in dat geval rechts aan tot de houten witte poort.

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE TER HAAR

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op
Zaterdag 24 februari 2018

Om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboeicop 15, 4145 NN
Schoonrewoerd. Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

Agenda:

10.30 uur Zaal open

11.00 uur Opening

Verslag vorige vergadering

Bestuursmededelingen (waaronder determinatiedag, financiën en rondvraag)

lezing Dr. Frans Griepink, directeur Pherobank B.V. over feromonen.

12.30 uur Lunchpauze

13.15 uur Faunistische mededelingen

16.00 uur Sluiting

Op de website is de actuele agenda te vinden: www.sectieterhaar.com/actueel/agenda/php

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A27 vanuit Breda: neem afslag Lexmond. Na 200 meter op rotonde rechts naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop. Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/Leerdam. Hierna zie boven.

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi". Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld-Leerdam. Hierna zie boven. Neem buslijn 85 tussen station Leerdam en Utrecht v.v., stap uit bij de halte op de kruising naar Hei- en Boeicop en bel de Schaapskooi, tel: 0345 641 201. Vertrek Utrecht-Jaarbeursplein: 01 en 31 min. Over het hele uur en vertrek Leerdam-station: 25 en 55 minuten over het hele uur.